

Matthew Lipman

AJATTELU KASVATUKSESSA
– Kasvatusfilosofinen johdatus
ajattelun taitojen opettamiseen

Suomentanut Tapani Kilpeläinen
Toimittanut Tuukka Tomperi

Tämä on näyte kirjasta.
Osta koko teos osoitteesta netn.fi

Ajattelutaidot
niin & näin
Tampere 2019

ENGLANNINKIELINEN ALKUTEOS

Thinking in Education, Second edition

© Matthew Lipman 2003

This translation of *Thinking in Education* is published
by arrangement with Cambridge University Press

SUOMENNOS

© Tapani Kilpeläinen & Eurooppalaisen filosofian seura ry

Koneen säätö on tukenut kirjan toimitustyötä DemoKrit-tutkimushankkeessa

ISBN-NUMERO

978-952-7189-59-7

KANSI

Pasi Romppanen

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2019

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry / *niin & näin*

SISÄLLYS

ESIPUHE	II
JOHDANTO TOISEEN LAITOKSEEN	13

OSA YKSI: KASVATUS AJATTELUA VARTEN

1. KASVATUSKÄYTÄNNÖN REFLEKTIIVINEN MALLI	20
Rationaalisuus organisoivana periaatteena	22
Koulunkäynti ilman ajattelua	23
Normaali vastaan kriittinen akateeminen käytäntö	26
Kasvatuskäytännön uudistaminen	30
<i>Kasvatus tutkimisena</i>	32
<i>Tutkiva yhteisö</i>	32
<i>Herkkyys ongelmille</i>	33
<i>Järkevyys</i>	33
<i>Suhteet ja arvostelukyky</i>	34
<i>Ajattelu eri aineissa</i>	35
<i>Keskusteleva oppijuus</i>	36
<i>Itsenäisyys</i>	37
<i>Reflektiivinen ajattelu</i>	38
2. LÄHESTYMISTAPOJA AJATTELUN OPETTAMISEEN	41
Kriittisen ajattelun liike astuu esiin	41
<i>Miten päädyimme sinne, missä olemme</i>	43
<i>Eräitä kriittisen ajattelun myöhempiä juuria</i>	45
<i>Dewey ja deweylaiset</i>	47
<i>Analyttiset taidot ja kognitiiviset päämäärät</i>	51
<i>Informaalisen logiikan esiinnousu</i>	54
<i>Muita keskustelujä, muita ääniä</i>	56
<i>Kriittisen ajattelun sisällyttäminen kasvatukseen</i>	58
Kriittinen ajattelu ja uskomukset	60
Vaihtoehtoisia lähestymistapoja käytännön järkeilyn opettamiseen	64

	<i>Käytännön ohjaaminen perusteilla.</i>	. 64
	<i>Kriteeriperustainen suoritus</i>	. 66
	<i>Käytännön ohjaaminen hypoteeseilla ja seurauksilla</i>	. 66
	Opettaminen silloittamiseen, siirtämiseen ja kääntämiseen	. 69
	Eräitä kriittisen ajattelun luonnehdintoja	. 72
3.	AJATTELUN OPETTAMISEN ESTEITÄ JA HARHAKÄSITYKSIÄ	. 80
	Käsitteellisiä esteitä ajattelun vahvistamiselle	. 80
	<i>Erimielisyydet ajattelun luonteesta.</i>	. 80
	<i>Erimielisyydet oikeasta psykologisesta lähestymistavasta.</i>	. 83
	<i>Erimielisyydet filosofian asemasta</i>	. 84
	<i>Erimielisyydet kasvatuksen lähestymistavoista</i>	. 86
	Eräitä harhakäsityksiä kriittisen ajattelun opettamisesta	. 89
	<i>Harhakäsitys 1:</i>	. 90
	<i>Ajattelun opettaminen vastaa kriittisen ajattelun opettamista</i>	.
	<i>Harhakäsitys 2:</i>	. 91
	<i>Reflektiivinen opetus johtaa väistämättä reflektiiviseen oppimiseen</i>	
	<i>Harhakäsitys 3:</i>	. 93
	<i>Kriittisestä ajattelusta opettaminen vastaa kriittisen ajattelun opettamista</i>	
	<i>Harhakäsitys 4:</i>	. 95
	<i>Kriittisen ajattelun opettaminen edellyttää ajattelutaitojen pänttäävää harjoittelua</i>	
	<i>Harhakäsitys 5:</i>	. 97
	<i>Loogisen ajattelun opettaminen vastaa kriittisen ajattelun opettamista</i>	
	<i>Harhakäsitys 6:</i>	. 98
	<i>Oppimista kehittävä opettaminen on aivan yhtä tehokasta kuin kriittisen ajattelun opettaminen</i>	

OSA KAKSI: TUTKIVAT YHTEISÖT

4.	YHTEISÖSSÄ AJATTELEMINEN	. 102
	Mikä tuottaa yhteisön ja mitä yhteisö tuottaa.	. 102
	Argumentin seuraaminen sinne minne se vie	. 103
	Keskustelunomaisen puheen logiikka.	. 106
	Keskustelun taidokkuus	. 108
	Dialogirakenne	. 109
	Dialogi ja yhteisö	. 111
	Muiden kokemuksesta oppiminen	. 113
	Tutkivan yhteisön asema kasvatuksessa	. 114

	Kohti tutkivien yhteisöjen muodostamista luokassa	121
	Keskustelun epistemologinen asema tutkivassa yhteisössä	123
5	TUTKIVA YHTEISÖ LÄHESTYMISTAPANA	
	VÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEEN.	125
	Opetusta, ei indoktrinaatiota	125
	Mihin kriteereihin voimme vedota?	129
	<i>Voimme viitata omaan kokemukseemme</i>	129
	<i>Voimme vedota lapsen omaan kokemukseen</i>	130
	<i>Voimme yrittää vakuuttaa lapsen</i>	130
	<i>Voimme käyttää järkeä</i>	131
	<i>Kaikki edellisistä</i>	131
	Väkivalta ja oikeutus	132
	Arvostelukyvyn vahvistaminen kognitiivisella työllä	137
	Kasvattaminen arvoihin ja merkityksiin tutkivan yhteisön avulla	140
	Väkivallan vähentäminen kouluympäristössä	143

OSA KOLME: OSATEKIJÖIDEN SOVITTAMINEN YHTEEN

6	EMOOTIOT AJATTELUSSA JA OPETUKSESSA	148
	Emootiot ja opetus	148
	Onko emotiivisesta ajattelusta paradigmaattinen versio?	151
	Voidaanko emootioita kasvattaa?	152
	Emootiot ja kieli	154
	Sanueita sujuvan emootiosanaston rakentamiseen	156
7	MENTAALISET AKTIT	161
	Tietoisuus ja mentaalisten aktien suorittaminen	161
	Omien mentaalisten aktiemme tiedostaminen	164
	Mentaaliset aktit performansseina	166
	Propositionaaliset asenteet	168
	Episteeminen liike: Mentaalet aktit ja tilat voivat kehittyä ajattelutaidoiksi	171
	Mentaaleten siirtojen kehittyminen filosofiseksi dialogiksi	173
	Suurennuslasin läpi: Lähempi katsahdus siihen, miten filosofia voi kehittää ajattelua	180
8	AJATTELUTAIDOT	186
	Ajattelutaitojen opettamisesta lapsille	186
	Taidot ja merkitykset	196
	Neljä ajattelutaitojen päämuunnelmaa	201
	<i>Tutkimistaidot.</i>	202
	<i>Päätelytaidot</i>	203

<i>Informaation organisoimisen taidot</i>	203
<i>Kääntämistäidot</i>	209
Onko päättelyn opettaminen vaivan arvoista?	210
Taidot ja niiden yhteensovittaminen	211
Perustaidoista koulun oppiaineisiin	214
Taidon rajat	216

OSA NELJÄ: KASVATUS AJATTELUN KEHITTÄMISEKSI

9	AJATTELUN VUOROVAIKUTTEISET ULOTTUVUUDET	222
	Moniulotteisen ajattelun lähestymistapa	222
	Oikeus ajattelukykyyn	228
10	KASVATUS KRIITTISEEN AJATTELUUN	231
	Kriittinen ajattelu: Mitä se voi olla	231
	<i>Kriittisen ajattelun tulokset ovat arvostelmia</i>	235
	<i>Kriittinen ajattelu tukeutuu kriteereihin</i>	238
	<i>Metakriteerit ja megakriteerit</i>	241
	<i>Kriteerit vertailuperusteina</i>	242
	<i>Standardien korvaamattomuus</i>	243
	<i>Kriittinen ajattelu on itseään korjaavaa</i>	244
	<i>Kriittinen ajattelu osoittaa herkkyyttä kontekstille</i>	244
	Käytännön järkeilyksi tunnistettavat käyttäytymistavat	249
	Ammattimainen kasvatus ja arvostelukyvyn kehittäminen	252
	Kriittinen ajattelu ja informaaliset virhepäätelmät	256
	<i>Virhepäätelmät järkeilyn puutteiden kauhugalleriana</i>	256
	<i>Arvoperiaatteiden merkitys</i>	257
	<i>Pätevien päätelmien käyttäminen järkevyyssandardien pystyttämiseen</i>	262
	<i>Taulukko pätevistä päätelmistä</i>	266
	<i>Arvoperiaateharjoitusten tehtävä kriittisen ajattelun opetuksessa</i>	269
11	KASVATUS LUOVAAN AJATTELUUN	271
	Taideteoksen primaarinen piirre teoksen standardina	271
	Luova ajattelu kriittisestä näkökulmasta	272
	Tuoreus, ongelmallisuus ja ymmärrettävyys	276
	Laajentava ajattelu	278
	Uhmaava ajattelu	279
	Maieuttinen ajattelu	280
	Luova ja huolehtiva ajattelu	282
	Luova ja kriittinen ajattelu	283
	Kognitiiviset siirrot luovassa ajatteluprosessissa	284

Luovuus ja dialogi tutkivassa yhteisössä	285
Luovuus ja ajatteleva itse omakohtaisesti	287
12 HUOLEHTIVAN AJATTELUN OPETTAMINEN	291
Passioiden paikka ajattelussa	291
Huolehtiva ajattelu tärkeistä asioista välittämisenä	292
Eräitä huolehtivan ajattelun lajeja	294
<i>Arvostava ajattelu . . . . .</i>	295
<i>Affektiivinen ajattelu . . . . .</i>	296
<i>Toimiva ajattelu . . . . .</i>	298
<i>Normatiivinen ajattelu . . . . .</i>	299
<i>Empaattinen ajattelu . . . . .</i>	300
13 ARVOSTELUKYVYN VAHVISTAMINEN	303
Miksei opetettaisi parempaa arvostelukykyyä?	303
Arvostelukyky kriittisenä, luovana ja huolehtivana	305
Yleisen ja yksittäisen risteys	308
Kolme arvostelukyvyn luokkaa	311
<i>Geneeriset arvostelmat . . . . .</i>	313
<i>Välittävät tai menettelytapaa koskevat arvostelmat . . . . .</i>	315
<i>Fokaaliset tai kulminoivat arvostelmat . . . . .</i>	320
Arvostelukyky tasapainottajana kasvatusympäristössä	321
Arvostelmat persoonia ilmaisevina	324
 KIRJALLISUUS	327
VIITTEET	332
 Tuukka Tomperi, MATTHEW LIPMAN JA AJATTELU KASVATUKSESSA: LYHYT JOHDATUS SUOMALAISELLE LUKIJALLE	347
 HAKEMISTO	358

ESIPUHE

Olen kiitollinen opiskelijoille ja vieraileville tutkijoille, jotka ovat lukeneet ja kommentoineet monia tämän teoksen jaksoja sen kehityksen eri vaiheissa. Heidän kritiikkinsä on ollut erittäin hyödyllistä ja todella kohentanut mielestäni monin tavoin hankalaa käsikirjoitusta. Tahdon ilmaista kiitokseni Samantha Spitalettalle Montclair State Universityn julkaisuosastolta hänen osuudestaan kuvituksen valmisteluun. Tahdon myös ilmaista kiitollisuuteni Manuela Gómezille hänen avustaan tämän käsikirjoituksen kehittämisessä niin, että laajennettu toinen laitos voitiin sovittaa ensimmäisen laitoksen pohjalle. Jos tulos on onnistunut, suuri osa kiitoksesta kuuluu hänelle; jäljelle jääneistä puutteista olen vastuussa yksin minä. Vastaavasti olen kiitollisuudenvelassa Joanne Matkowskille, joka vaivojaan säästelemättä huolehti käsikirjoituksen jokaisesta versiosta.

Olen myös kiitollinen luvasta julkaista uudelleen seuraavat artikkelini.

Kiitos Venant Cauchylle – Educating for Violence Reduction and Peace Development. Teoksessa *Violence and Human Co-existence*, vol. 2. Toim. Venant Cauchy. Éditions Montmorency, Montréal 1994, 363–378.

Kiitos Thea Jelcich Zanfabrolle – Thinking Skills Fostered by Philosophy for Children. Teoksessa *Thinking and Learning Skills*, vol. 1, *Relating Instruction to Research*. Toim. Judith W. Segal, Susan F. Chipman & Robert Glaser. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah 1985, 83–87.

Kiitos Armen Marsoobianille – On Children’s Philosophical Style, *Metaphilosophy* 15, 1984, 318–330.

Ja kiitos Oxford University Pressille luvasta painaa Edwin Muirin runo "The Question" teoksesta *Collected Poems*. Oxford University, New York 1965.

JOHDANTO TOISEEN LAITOKSEEN

Jos jokin instituutio voi perustellusti väittää olevansa maailmanlaajuinen, niin luultavasti ainakin koulu voi. Vaikka kulttuurit saattavat olla ties kuinka erilaisia, koulut muistuttavat toisiaan huomattavasti. Niiden tarjoama kasvatustarjonta perustuu oletukseen, jonka mukaan lapset menevät kouluun oppimaan. He oppivat lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen kaltaisia perustaitoja. Ja he oppivat maantieteen, historian ja kirjallisuuden kaltaisia sisältöjä.

Muuan kyyninen kommentaattori huomautti kerran, että ihmiset keksivät puheen piilottaakseen ajatuksensa. Sama havainnoitsija olisi voinut lisätä, että he lähettävät lapsensa kouluun oppimaan, jotta he estäisivät näitä ajattelemasta. Jos näin on, taktiikka ei ole kuitenkaan onnistunut täysin. Lapsia ei ole helppo estää ajattelemasta. Toden totta: usein rakkaimmat muistomme kouluvuosiltamme koskevat hetkiä, jolloin ajattelimme itse – emmekä tietenkään koulutusjärjestelmän ansiosta vaan siitä huolimatta.

Kasvatustarjonnassa on kuitenkin aina ollut juonne, joka on pitänyt kiinni siitä, että lasten ajattelun vahvistamisen tulisi olla kouluissa pääasia eikä vain satunnaista oheistuotetta – jos sitä nyt ylipäänsä tapahtuu. Jotkut ovat väittäneet näin, koska he ajattelevat demokratian tulevien kansalaisten kasvatukseen sisältyvän, että näistä tehdään järkeviä, ja tämä taas voidaan toteuttaa vain vaalimalla lasten päättely- ja arvostelukykyyä. Toiset ovat väittäneet näin, koska he näkivät, että heidän yhteiskunnalliset järjestelmänsä – erityisesti taloutensa, byrokratiansa ja oikeusjärjestelmänsä – jähmettyivät rationaalisuuteen, ja

juuri hoivaamalla lasten rationaalisuutta koulut saattoivat parhaiten valmistaa lapsia maailmaan, jonka he aikuisiksi kasvetuaan kohtaavat. Ja kolmannet ovat väittäneet, että lapsia täytyy auttaa ajattelemaan hyvin ja omakohtaisesti itse – ei pelkästään yhteiskunnallisen hyödyn vuoksi vaan koska se on lasten vähimmäisoikeus.

Ajattelun opettamista kouluissa (ja korkeakouluissa) kannattavat ovat 1970-luvun puolivälin jälkeen tulleet selvästi lukuisammiksi ja äänekkäämmiksi¹. Heidän kohottamaansa lippua koristaa fraasi ”kriittinen ajattelu”, ja vaikka he tai heidän vastustajansa eivät koskaan ilmaisekaan kovin selvästi, mitä kriittinen ajattelu oikein sisältää, mekkala voimistuu. Jo kauan kasvatijat ovatkin olleet tietoisia siitä, että jotakin on tehtävä ajattelun laadun parantamiseksi kouluissa.

Mutta mitä ajattelu sitten on? Yhdelle asiantuntijalle hyvä ajattelu on täsmällistä, johdonmukaista ja koherenttia ajattelua; toiselle se on avartavaa, mielikuvituksellista, luovaa ajattelua. Yksi oppinut osoittaa kirjallisuudesta esimerkkejä hyvästä ajattelusta; toinen etsii esimerkkejä tieteen historiasta tai käsittää hyvän ajattelun tieteellisen metodologian käyttämiseksi. Yksi filosofi ylistää sitä, koska siinä ruumiillistuu logiikka ja rationaalisuus; toinen, koska siinä ruumiillistuu harkinta ja arvostelukyky. Yksi kasvatuksen asiantuntija kehuu sitä, koska se auttaa meitä päättämään, mitä uskoa; toinen väittää, etteivät päätökset uskomuksista kuulu koulukontekstiin ja että opettajan tulisi pyrkiä ainoastaan auttamaan oppilaita selvittämään, minkä olettamiseen heillä on tarpeeksi evidenssiä.

Hämmennyksen vallitessa kouluviranomaisten täytyy tehdä päätöksiä siitä, miten he parantavat opetustarjontaansa kouluissaan, pitäisikö opettajia lisäkouluttaa, ja jos pitäisi, miten asiaa tulisi lähestyä. Tällaisissa päätöksissä he tarvitsevat oppaakseen määritelmiä, jotka kertovat selvästi, mikä oikein on merkittävää kehitystä ajattelussa ja miten se voidaan operationalisoida. Heidän täytyy määrittää, minkä kriteerien nojalla opettajat ja tutkijat voivat ratkaista, onko jokin tällainen operationalisointi onnistunut vai ei.

Ajattelu kasvatuksessa on tarkoitettu askeleeksi tähän suuntaan. Se ei väitä olevansa kaikenkattava, mutta se yrittää esittää muutaman tarpeellisen kysymyksen ja tarjota eräitä vastauksia, jotka tässä ajatteluun suuntautuneen kasvatustilanteen kehittelyyn hyvin varhaisessa vaiheessa voidaan antaa.

Ajattelu kasvatuksessa ei väitä olevansa erikoistunutta tutkimusta. Se ei myöskään väitä olevansa puolueeton ja kantaa ottamaton. Se katsoo, että filosofialla – kunhan se on oikein rekonstruoitu ja sitä opetetaan sopivasti – on kyky kohentaa ajattelun laatua kasvatuksessa merkittävästi. Väitettä ei vielä ole perusteltu; tätä teosta voidaankin pitää eräänlaisena esityönä tällaisille perusteluille.

Ajattelu kasvatuksessa -kirjassa esitetään toinenkin tärkeä (vaikkei lopullinen) väite: ”tutkivan yhteisön”² pedagogiikan tulisi toimia kriittisen ajattelun opettamisen metodologiana riippumatta siitä, käytetäänkö sen filosofista versiota. Kolmas väite kuuluu, ettei ole sattumaa, että kriittisen ajattelun sukulaisia ovat sellaiset sanat kuin ”kriittisyys” ja ”kriteerit”. Nämä termit koskevat päättelyä, arvioimista ja arvostelukykyä, ja ne puolestaan ovat yhteydessä ajattelun kehittämiseen, johon oppilaita rohkaistaan. Sikäli kuin arvostelukyky on taitoa, tutkiva yhteisö tarjoaa ympäristön, jossa sitä voidaan harjoitella ja hankkia. Spinoza oli kohtuuttoman synkkä huomauttaessaan, että kaikki erinomainen on yhtä vaikeaa kuin harvinaistakin. Meidän täytyy luoda yhteiskunta, jossa oivallisuus kukoistaa moninaisuudessa ja yltäkylläisyydessä. On järkevää aloittaa opetuksen reflektiivisen elementin kehittämisestä.

Yhdysvalloissa ponnisteltiin koko 1990-luvun ajan, jotta ”ajattelutaidot” tuotaisiin kouluihin. Kasvatus oli siihen asti samastettu informaation vastaanottamiseen. Opetusministeriöissä ja paikallisissa opetuslautakunnissa vallinneen aiemman retorikan mukaan näissä ponnistuksissa edistettiin ja oppilaiden väitettiin omaksuvan ”tietoa” tai vielä väkevämpää sanaa käyttäksemme ”ymmärrystä”. Nämä olivat kuitenkin olleet perinteisiä käsityksiä opetuksen tavoitteista, ja nyt meille kerrottiin uutuuksena, että koulut kaikkialla pyrkivät tarjoamaan oppilailleen

”kriittistä ajattelua”. Vuosituhannen vaihde tuntuikin tulevan täysin aikataulussa. ”Kriittinen ajattelu” oli iskusana, jolla mainostettiin sitä, mitä paremmat opettajat väitetysti opettivat paremmissa kouluissa. Niin kuului yksi kuvaus. Toisen mukaan ”kriittinen ajattelu” luonnehti terävämpiä oppilaita riippumatta siitä, oliko heitä opetettu ajattelemaan niin. Jotkut oppilaat vain luonnostaan ajattelevat kirkkaasti, sanottiin. Aivan yhtä selvää ei ollut, mitä muiden kanssa pitäisi tehdä.

Tilanne oli tavallaan hämmentävä. Juuri kahdennenkymmenennen vuosisadan viimeisellä vuosikymmenellä kriittisen ajattelun liikkeen odotettiin saavan tuulta purjeisiinsa. Aihetta käsitteleviä oppikirjoja olisi yhä enemmän tarjolla ja korkeakouluopiskelijat ja opettajiksi opiskelevat käyttäisivät niitä. Yhä useampi kansallinen ja kansainvälinen konferenssi käsittelee kriittistä ajattelua, argumentaatiota, informaalista logiikkaa ja ”yhteistoiminnallista ajattelua”. Olisi enemmän kriittisen ajattelun koulutusohjelmia, enemmän aihetta käsitteleviä minikursseja opettajille, jotka pyrkivät täydentämään ammattitaitoaan, enemmän filosofiä ja kasvatopsykologeja, jotka laajentaisivat kriittisen ajattelun tutkimuksellista puolta vahvistamalla sen väitettä siitä, että se tosiaan on oma tieteenalansa. Osa tästä toteutui, osa ei. Suuria konferensseja ajattelusta ja sen kasvatuksellisista mahdollisuuksista ei enää järjestetä entiseen tapaan. Lehdet, jotka kerran kukoistivat tutkimalla tämän viimeisimmän opetusparadigman eri puolia, ovat nyt vaikeuksissa ja jopa kaatumassa, vaikka vuosikymmen onkin ollut äveriäs. Yliopisto- ja akateemiset ihmiset, joiden orastavan kiinnostuksen kasvatuksellisesti merkittäviin kysymyksiin odotettiin kasvavan vuosi vuodelta, käänsivätkin nyt selkänsä mahdollisuuksille osallistua kriittisen ajattelun liikkeen teoriakehyksen vahvistamiseen. Edes historiantutkijat eivät enää käyttäneet aikaa tutkiakseen liikkeen tärkeän historian epäilemättä aitoja saavutuksia, ja ilman tällaista tutkimusta kriittisen ajattelun väitteet siitä, että se on oma oppialansa, voivat tuskin olla vakuuttavia.

Tämä apea selonteko ei kuitenkaan piirrä koko kuvaa. *Kustantajat julkaisevat* yhä enemmän kriittistä ajattelua koskevia

oppikirjoja. *Opettajia vaaditaan* käyttämään osa ajastaan ammatillisiin täydennyskoulutuskursseihin, joiden joukossa kriittisen ajattelun kurssit tuntuvat olevan hyvin suosittuja. Trendikkäät opetusalan sanomalehdet ja aikakausjulkaisut, kuten *Educational Leadership*, jotka soivat paljon tilaa ajattelun opettamiselle 1970- ja 1980-luvuilla mutta vetäytyivät sitten 1990-luvulla, alkavat taas osoittaa elpyvää kiinnostusta aihetta kohtaan, ja ehkä niillä jopa on uudenlainen taju vastuustaan varsinaisten seurausten kannalta. Kaikkialla tuntuu näkyvän merkkejä – monissa tapauksissa tosin heikkoja – siitä, että kriittinen ajattelu on tietyssä määrin *institutionalisoitunut* kouluissa. Kun otetaan olosuhteet huomioon, tämä on ehkä parasta mitä saatoimme toivoa. Menestyksekkäinä pidetyille opetusvillityksille käy juuri näin: niitä aletaan pitää itsestään selvinä, vaikka ne eivät olisikaan kovin tehokkaita.

Suurelle enemmistölle koulujen oppilaita kriittinen ajattelu ei ole täyttänyt lupaustaan. Esittihän se toki enemmän lupauksia kuin se olisi edes pystynyt pitämään. Monet puutteet kuitenkin tuomitsivat sen epäonnistumaan alusta pitäen:

1. Kriittisen ajattelun lähestymistapa oli yksinään kapea-alainen ja niukka. Sen olisi pitänyt perustua paljon tukevammin informaaliseseen logiikkaan, formaaliseseen logiikkaan, kasvatopsykologiaan, kehityopsykologiaan ja filosofiaan, mutta niin harvoin tapahtui.
2. Vaikka näillä aloilla tarjottiinkin jonkin verran opetusta, opettajia ei koulutettu riittävän hyvin.
3. Ei juurikaan pyritty kehittämään lähestymistavan osaksi luovan ajattelun osuutta, joka sitouttaisi oppilaat mielikuvitukseensa ajatteluun ja mielikuvituksen ajatteluun.
4. Vastaavasti ei ponnisteltu vakavasti, jotta rakennettaisiin arvoja koskeva osuus, jossa oppilaat voisivat puhua vapaasti erilaisista arvoista ja siitä, miten niitä tulisi arvioida.
5. Arvostelukykyä opetettiin vain vähän, eikä useinkaan edes tunnustettu selvästi, mitä ”arvostelukyvyn opettamisella” tarkoitetaan – ehkä siksi, etteivät opettajat

- tiedostaneet arvostelukykyä tärkeäksi opettamisen päämääräksi, tai koska he ajattelivat, ettei sitä voi opettaa.
6. Ei havaittu, että useimmat ”ajattelu kasvatuksessa” -liikkeen pedagogiikat eivät sopineet tarkoitukseensa. Ainoa täysin sovelias pedagogiikka oli ”tutkivan yhteisön lähestymistapa”, ja suhteellisen harvoja opettajia oli koulutettu käyttämään lähestymistapaa tehokkaasti.
  7. Ei yritetty yhdistää ajattelun eri ulottuvuuksia (kriittinen, luova ja huolehtiva) kokonaisuudeksi sekä käsitteellisesti että kehityksellisesti. Kriittinen ajattelu jäi lopulta irralliseksi, yksinäiseksi pyrinöksi, jonka harteille asetettiin vastuu koko kasvatuksen kohottamisesta uudelle tasolle.

Jotkin *Ajattelu kasvatuksessa* -kirjan toisen laitoksen osat ovat suoraan ensimmäisestä laitoksesta; osat kolme ja neljä ovat melkein kokonaan uusia. Nämä uudet osat tarjoavat opetukseen kattavammin toimivan näkökulman kuin kriittinen ajattelu yksin voisi koskaan toivoa saavuttavansa. Joitakin alakoulun opetuksessa uusia osuuksia on otettu mukaan: emootiot, huolehtiva ajattelu, mentaaliset aktit ja informaaliset virhepäätelmät. Olen yrittänyt yhdistää sekä uudet että vanhat elementit yhtenäiseksi kehityspoluksi, joka tarjoaa edes suppean ehdotuksen siitä, mihin suuntaan meidän pitäisi edetä. Toivon, että näin voimme saavuttaa kasvatuksen, joka rikastaa, valistaa ja vapauttaa, vaalii ymmärrystä, voimistaa arvostelukykyä, kehittää päätelytaitoa ja osoittaa selvästi tutkimisen merkityksen ihmiskunnan tulevaisuudelle. Onneksi kasvatukseen on jo olemassa lähestymistapoja, jotka osoittavat kiistatta, että nämä päämäärät voidaan saavuttaa.

niin & näin -kirjoissa ilmestynyt

1. MIKKO LAHTINEN (toim.), *Henkinen itsenäisyys*
2. MARTIN HEIDEGGER, *Silleen jättäminen*
3. RALPH WALDO EMERSON, *Luonto*
4. PEKKA PASSINMÄKI, *Kaupunki ja ihmisen kodittomuus*
– *Filosofinen analyysi rakentamisesta ja arkkitehtuurista*
5. QUENTIN SKINNER, *Kolmas vapauden käsite*
6. PERTTI AHONEN, *Vireällä mielellä*
– *Ymmärtämisen ja eettisyyden mielialat*
7. JULIEN OFFRAY DE LA METTRIE, *Ihmiskone*
8. T. P. USCHANOV, *Wittgenstein in Finland – A Bibliography 1928–2002*
9. MIKA HANNULA, JUHA SUORANTA & TERE VADÉN,
Otsikko uusiksi – Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat
10. TOMMI WALLENIUS, *Filosofian toinen – Levinas ja juutalaisuus*
11. DANIEL JUSLENIUS, *Suomen onnettomuus – De Miseriis Fennorum*
12. MICHEL ONFRAY, *Kapinallisen politiikka*
– *Tutkielma vastarinnasta ja taipumattomuudesta*
13. J. J. F. PERANDER, *Yhteiskunta uutena aikana & muita kirjoituksia*
14. JUSSI BACKMAN, *Omaisuus ja elämä*
– *Heidegger ja Aristoteles kreikkalaisen ontologian rajalla*
15. NICCOLÒ MACHIAVELLI, *Castruccio Castracanın elämä*
16. JUKKA PAASTELA (toim.), *Terrorismi*
– *Ilmiön tausta ja aikalaisanalyysyjä*
17. LAURI MEHTONEN, *Moderniteetin jäljillä*
– *Tekstejä aistisuudesta, tiedosta ja sivistyksestä*
18. ARTHUR SCHOPENHAUER, *Taito olla ja pysyä oikeassa*
– *Eristinen dialektiikka*
19. JUHA DRUFVA, *Unohdettuja ajatuksia etsimässä*
20. JUHA VARTO & HAKIM ATTAR, *Syvä laulu*
21. JUSSI BACKMAN & MIIKA LUOTO (toim.), *Heidegger*
– *Ajattelun aiheita*
22. KARI VÄYRYNEN, *Ympäristöfilosofian historia*
– *Maaäitimyytistä Marxiin*

23. TERE VADÉN, *Karhun nimi – Kuusi luentoa luonnosta*
24. GUY HAARSCHER, *Tunnustuksettomuus*
25. JOSÉ ORTEGA Y GASSET, *Ajatuksia tekniikasta*
26. TAPANI KILPELÄINEN (toim.), *Kääntökirja – Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*
27. MARTIN HEIDEGGER, *Tekniikka ja käänne*
28. SIMONE WEIL, *Juurtuminen – Alkusoitto ihmisvelvollisuuksien julistukselle*
29. MIKA HANNULA, *Suomalaisuudesta – Erään sukupolven tarina*
30. FRIEDRICH NIETZSCHE, *Tragedian synty*
31. EDMUND HUSSERL, *Geometrian alkuperä – Johdanto Jacques Derrida*
32. WILLIAM JAMES, *Pragmatismi – Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*
33. TUUKKA TOMPERI & HANNU JUUSO (toim.), *Sokrates koulussa – Itsenäisen ja yhteisöllisen ajattelun edistäminen opetuksessa*
34. JUHA VARTO, *Tanssi maailman kanssa – Yksittäisen ontologiaa*
35. GIORGIO COLLI, *Nietzschen jälkeen – Miten tullaan filosofiksi*
36. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Talvisia merkintöjä kesän vaikutelmista*
37. MIGUEL DE UNAMUNO, *Traaginen elämäntunto*
38. JOYCE CAROL OATES, *Nyrkkeilystä*
39. MARTIN HEIDEGGER, *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*
40. E. M. CIORAN, *Hajoamisen käsikirja*
41. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin matemaattiset seikkailut*
42. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Matildan ja Taavetin seikkailut tieteen maailmassa*
43. OSCAR BRENIFIER, *Keskusteleva opetus*
44. MAUGHN GREGORY, *Filosofiaa lapsille ja nuorille*
45. MARIE-FRANCE DANIEL, LOUISE LAFORTUNE, RICHARD PALLASCIO & PIERRE SYKES, *Filosofoidaan matematiikasta ja luonnontieteistä*
46. JOHN DEWEY, *Taide kokemuksena*
47. PIERRE HADOT, *Mitä on antiikin filosofia?*
48. MARTIN HEIDEGGER, *Mitä on metafysiikka?*
49. ANN MARGARET SHARP, *Nukkesairaala*
50. ANN MARGARET SHARP & LAURANCE JOSEPH SPLITTER, *Kuka minä olen? – Nukkesairaalan opettajanopas*

51. SAMI PIHLSTRÖM, *Elämän ongelma – Filosofian eettinen ydin*
52. NORMAND BAILLARGEON, *Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi*
53. BEATE BØRRESEN, BO MALMHESTER & TUUKKA TOMPERI, *Ajatellaan yhdessä – Taitavan ajattelun työkirja*
54. ROGER-POL DROIT, *Filosofoidaan lasten kanssa*
55. LEENA KURKI & TUUKKA TOMPERI, *Väittely opetusmenetelmänä – Kriittisen ajattelun, argumentaation ja retoriikan taidot käytännössä*
56. LUDWIG WITTGENSTEIN, *Ajatusliikkeitä – Päiväkirjat 1930–1932 & 1936–1937*
57. SIMO KYLLÖNEN, JUHANA LEMETTI, NIKO NOPONEN & MARKKU OKSANEN (toim.), *Kiista yhteismaista – Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*
58. HERBERT MARCUSE, *Taiteen ikuisuus*
59. HEINRICH HEINE, *Romantiikan koulu*
60. MATTHEW B. CRAWFORD, *Elämän korjaajat – Kädentaitojen ja käytännöllisen ammattityön ylistys*
61. TAPANI KILPELÄINEN, *Itsemurhan filosofia*
62. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Etiikan pikkujättiläinen*
63. FRIEDRICH HÖLDERLIN, *Teokset*
64. MICHEL DE CERTEAU, *Arkipäivän kekseliäisyys 1 – Tekemisen tavat*
65. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Energia ja kokemus – Naftologinen essee*
66. MICHEL FOUCAULT, *Klinikan synty*
67. JULIAN BAGGINI & PETER S. FOSL, *Ajattelun pikkujättiläinen*
68. ERMANNO BENCIVENGA, *Olipa toisen kerran – 52 ajattelemisen arvoista satua*
69. VILLE LÄHDE, *Niukkuuden maailmassa*
70. MICHEL DE CERTEAU, LUCE GIARD & PIERRE MAYOL, *Arkipäivän kekseliäisyys 2 – Asuminen, ruuanlaitto*
71. MICHEL FOUCAULT, *Parhaat*
72. PIA HOUNI & PERTTU SALOVAARA (toim.), *Filosofi tavattavissa – Ajatuksia filosofisesta elämästä*
73. VERA TRIPODI, *Sukupuolen filosofia*
74. ROBERTO CASATI & ACHILLE C. VARZI, *Ylittämättömiä yksinkertaisuuksia – 39 filosofista kompakertomusta*
75. EDUARD HANSLICK, *Musiikille ominaisesta kauneudesta – Yritys säveltaiteen estetiikan uudistamiseksi*
76. MESTARI ECKHART, *Jumalallisen lohdutuksen kirja*
77. TAPANI KILPELÄINEN, *Silmät ilman kasvoja – Kauhu filosofiana*

78. DAVID HUME, *Keskusteluja luonnollisesta uskonnosta*
79. FJODOR DOSTOJEVSKI, *Kulta-aika taskussa*
– *Kirjoituksia Venäjän maasta ja hengestä*
80. STEPHEN TOULMIN, *Argumentit – Luonne ja käyttö*
81. BELL HOOKS, *Rakkaus muuttaa kaiken*
82. GEORGES BATAILLE, *Uskontoteoria*
83. KENAN MALIK, *Monikulttuurisuus*
84. DANI RODRIK, *Globalisaation paradoksi*
– *Miksi globaalit markkinat, valtiot ja demokratia eivät sovi yhteen?*
85. HANNELE HUHTALA, SAMI SYRJÄMÄKI & JARKKO S. TUUSVUORI,
Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin. Tapaus Filosofian Akatemia
– *Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön ohentuvasta kriittisyydestä*
86. KENAN MALIK, *Moraalin suuntaa etsimässä*
– *Etiikan maailmanhistoria*
87. J. L. AUSTIN, *Näin tehdään sanoilla*
88. EDMUND HUSSERL, *Filosofia ankarana tieteenä*
89. PETER MARSHALL, *Reformaatio*
90. TUUKKA TOMPERI, *Filosofianopetus ja pedagoginen filosofia*
– *Filosofia oppiaineena ja kasvatuksena*
91. JUKKA MIKKONEN, *Metsäpolun filosofiaa*
92. FREDRIK LÅNG, *Kuva ja ajatus*
93. JAN-WERNER MÜLLER, *Mitä on populismi?*
94. GRAHAM PRIEST, *Logiikka*
95. ALDO LEOPOLD, *Sand Countyn almanakka ja luonnoksia sieltä täältä*
96. ELIO LUGARESI, *Uni – Sikeudet ja vaikeudet*
97. SAMI SYRJÄMÄKI (toim.), *Vapaus*
98. ANTTI SALMINEN & TERE VADÉN, *Elo ja anergia*
99. SARA AHMED, *Tunteiden kulttuuripolitiikka*
100. ANDRÉ SPICER, *Paskanjauhantabisnes*
101. MICHAEL POLLAN, *Toinen luonto – Puutarhurin oppivuodet*
102. GUILLAUME LE BLANC, *Juoksu – Fyysisiä mietiskelyjä*
103. VESA OITTINEN, *Marx ja moderni*
– *Jatkuvuuksia ja katkoksia Marx-kuvassa*
104. ALVA NOË, *Omituisia työkaluja – Taide ja ihmisluonto*
105. LEV ŠESTOV, *Tolstoin ja Nietzchen käsitys hyvästä*
– *Filosofiaa ja saarnaa*
106. RICHARD OSBORNE & RALPH EDNEY, *Filosofia aloittelijoille*
107. MICHAEL FREEDEN, *Mitä on ideologia?*

108. SILVIA BOVENSCHEN, *Vanheneminen – Muistiinpanoja*
109. DONATELLA DI CESARE, *Pysyvästi vieraana*
– *Muuttoliikkeen filosofiaa*
110. MATTHEW LIPMAN, *Ajattelu kasvatuksessa*
– *Kasvatusfilosofinen johdatus ajattelun taitojen opettamiseen*
111. PHILIP CAM, *20 ajattelun työkalua*
– *Opas tutkivan ajattelun opettamiseen*

Tilaukset
www.netn.fi/kirjat
niin & näin
PL 730
33101 TAMPERE